

імені Павла Тичини (Нова редакція). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefjn (дата звернення: 10.11.2024)

3. Рада роботодавців : веб-сайт. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/%d1%8f%d0%ba%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c-%d0%be%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8/> (дата звернення: 12.11.2024)

4. Семигіна Т. В. Організація практики студентів спеціальності «Соціальна робота»: досвід України. URL: https://www.researchgate.net/publication/340808646_ORGANIZACIA_PRAKTIKI_STUDENTIV_SPECIALNOSTI_SOCIALNA_ROBOTA_DOSVID_UKRAINI (дата звернення: 28.10.2024)

5. Сидоренко В., Кулішов В., Торба Н., Фархшатов О. Інноваційні підходи до організації видів практик здобувачів вищої освіти у Біло-церківському інституті неперервної професійної освіти: аналітичний огляд. Біла Церква : БІПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 30 с.

6. Шевчук Т. В., Сідельник О. П. Практична підготовка студентів вищих навчальних закладів як невід’ємна детермінанта формування їхніх професійних компетенцій. *Науковий вісник НЛТУ України*. Серія економічна. 2017. Вип. 27, № 2. С. 189–193. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefjn/https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2017/ (дата звернення: 28.10.2024)

REFERENCES

1. Onyshchenko, N.P. (2021). Osnovni shliakhy modernizatsii praktychnoi pidhotovky studentiv u zakladakh vyshchoi osvity [Main paths for modernizing the practical training of students in higher education institutions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of Forming a Creative Personality in Higher and General Education Schools*. № 4, 3. 55–60. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefjn/https://www.pedagogy-journal.kpu.z (Last accessed: 20.10.2024) [in Ukrainian]

2. Polozhennia pro orhanizatsiiu praktyk v Umanskomu derzhavnomu pedahohichnomu universy-teti imeni Pavla Tychyny (Nova redaktsiia) (2024). [Regulations on the organization of internships at Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (New Edition)]. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefjn (Last accessed: 10.11.2024) [in Ukrainian]

3. Rada robotodavtsiv [Employers’ Council]: veb-sait. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/%d1%8f%d0%ba%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c-%d0%be%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8/>

%d0%be%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8/ (Last accessed: 12.11.2024) [in Ukrainian]

4. Semyhina, T. V. Orhanizatsiia praktyky studentiv spetsialnosti «Sotsialna robotax»: dosvid Ukrainy [Organization of internships for students majoring in «Social Work»]. URL: https://www.researchgate.net/publication/340808646_ORGANIZACIA_PRAKTIKI_STUDENTIV_SPECIALNOSTI_SOCIALNA_ROBOTA_DOSVID_UKRAINI (Last accessed: 28.10.2024) [in Ukrainian]

5. Sydorenko, V., Kulishov, V., Torba, N., & Farkhshatova, O. (2022). Innovatsiini pidkhody do orhanizatsiiv vydiv praktyk zdobuvachiv vyshchoi osvity u Bilotserkivskomu instytuti nepererвної profesiinoi osvity: analitychnyi ohliad [Innovative approaches to organizing types of internships for higher education students at the Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education: Analytical Review.]. *Bila Tserkva : BINPO DZVO «UMO» NAPN Ukrainy*. 30 s. [in Ukrainian]

6. Shevchuk, T.V., Sidelnyk, O.P. (2017). Praktychna pidhotovka studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv yak nevidienna determinanta formuvannia yikhnikh profesiynykh kompetentsii [Practical training of university students as an integral determinant of the formation of their professional competencies.]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. Serii ekonomichna. – Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine. Economic Series. Vyp. 27, 2. 189–193*. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefjn/https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2017/ (Last accessed: 28.10.2024) [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РОСНКО Світлана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: розвиток приватної освіти, теорія і практика соціальної (соціально-педагогічної) роботи, практична підготовка здобувачів вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ROIENKO Svitlana Oleksandrivna – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Scientific interests: development of private education, theory and practice of social (social-pedagogical) work, practical training of higher education students.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2024 р.

УДК 378.016:811.161.2(091)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-216-262-267

РУСАКОВА Ольга Валеріївна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1860-7922>

e-mail: olga.rusakova@pnu.edu.ua

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ЯК СВІТОГЛЯДНА ДИСЦИПЛІНА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова в Україні є найвищою національною цінністю та ключовою ознакою національної ідентичності. Становлення гідного громадянина нашої держави можливе за умови опанування ним історії та культури українського народу, володіння на високому рівні державною (українською) мовою. Однак не менш важливими є знання з історії української мови. Це дасть можливість достойно захищати статус української мови в Українській державі та за кордоном, протистояти пропагандистським

наративам та міфологемам. У закладах вищої освіти важливо готувати висококваліфікованих фахівців (майбутніх учителів української мови), які володіють знаннями із сучасної української мови, знають її історію, вміють оперувати мовно-історичними фактами, обирати правдиві джерела отримання необхідної інформації.

У статті визначено надійну джерельну базу вивчення дисципліни «Історія української літературної мови», запропоновано періодизацію історії української мови (Ю.Шевельов), яка відповідає мовно-історичній дійсності, та розглянуто етапи формування української мови (Г.Півторак), а також найдавніші фонетичні і граматичні риси, які успадковані від праслов'янської мови, сформовані в дописемний період становлення української мови, виокремлюють українську мову з-поміж інших слов'янських мов. Вивчення історії української мови потрібно продовжити з визначення того, які саме літературні мови були в історії українського народу та які мовні стилі функціонували. Здобувачів освіти необхідно ознайомити зі станом розвитку української мови від найдавніших часів (дописемний період, Київська держава, литовсько-польський, московський періоди, численні заборони української мови, становлення нової української літературної мови, особливості мовотворення визначних українських діячів, унормування правописної граматичної, лексичної систем української мови, період українізації та радянська доба) до днів сучасних.

Системні та глибокі знання з історії української літературної мови здатні розширити україноцентричний світогляд майбутніх вчителів української мови та забезпечити утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Ключові слова: історія української літературної мови, українська національна та громадянська ідентичність, викладання історії української літературної мови в закладах вищої освіти, вчитель української мови.

RUSAKOVA Olha Valeriivna –

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Philology,
Kolomyia Educational-Scientific Institute
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1860-7922>
e-mail: olga.rusakova@pnu.edu.ua

HISTORY OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE AS A WORLDVIEW DISCIPLINE IN THE TRAINING SYSTEM OF UKRAINIAN LANGUAGE TEACHERS

The Ukrainian language in Ukraine is the highest national value and a key feature of national identity. Becoming a worthy citizen of our country is possible on the condition that he mastered the history and culture of the Ukrainian people, mastered the state (Ukrainian) language at a high level. However, knowledge of the history of the Ukrainian language is no less important. This will provide an opportunity to adequately defend the status of the Ukrainian language in the Ukrainian state and abroad, to oppose propagandist narratives and myths. In institutions of higher education, it is important to train highly qualified specialists (future teachers of the Ukrainian language) who have knowledge of the modern Ukrainian language, know its history, know how to operate with linguistic and historical facts, and choose true sources of obtaining the necessary information.

The article defines a reliable source base for the study of the discipline "History of the Ukrainian Literary Language", proposes a periodization of the history of the Ukrainian language (Y. Shevelyov), which corresponds to linguistic and historical reality, and considers the stages of the formation of the Ukrainian language (H. Pivtorak), as well as the oldest phonetic and grammatical features inherited from the Proto-Slavic language, formed in the pre-literate period of the formation of the Ukrainian language, distinguish the Ukrainian language from other Slavic languages. The study of the history of the Ukrainian language should be continued with the determination of exactly which literary languages existed in the history of the Ukrainian people and which language styles functioned. It is necessary to acquaint students with the development of the Ukrainian language from the earliest times (pre-literate period, Kyiv state, Lithuanian-Polish, Moscow periods, numerous bans on the Ukrainian language, the formation of the new Ukrainian literary language, the peculiarities of the language of prominent Ukrainian figures, the normalization of the spelling, grammar, and lexical systems of the Ukrainian language, the period of Ukrainization and the Soviet era) to the present day.

Systematic and deep knowledge of the history of the Ukrainian literary language can expand the Ukrainian-centric worldview of future teachers of the Ukrainian language and ensure the affirmation of Ukrainian national and civic identity.

Key words: history of the Ukrainian literary language, Ukrainian national and civic identity, teaching of the history of the Ukrainian literary language in institutions of higher education, Ukrainian language teacher.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним із ключових принципів державної політики у сфері вищої освіти є «сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості» (стаття 3, пункт 2 Закону України «Про вищу освіту») [див.: 3].

13 грудня 2022 року в умовах повномасштабної російсько-української війни схвалено Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [див.: 4]. Серед основних завдань державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді, активної громадянської позиції, духовних цінностей українського народу, національної самобутності, оборонної свідомості та громадянської стійкості, патріотизму, поваги до національних символів, державної мови, національних цінностей

України, розуміння їхньої важливості для становлення держави. У цьому законі зафіксовано, що «самобутність українського народу визначається його історією, культурою, традиціями та українською мовою» [див.: 4]. Українську мову як державну визначено національною цінністю та важливим атрибутом національної ідентичності.

Державна політика, система закладів загальної середньої та вищої освіти повинні бути спрямованими на утвердження української національної та громадської ідентичності шляхом збільшення кількості громадян України, які пишуться тим, що вони українці, які володіють українською мовою на належному рівні, знають не тільки історію та культуру України, а й історію української мови.

Вважаємо, що знання з історії української літературної мови потрібні молоді для того, щоб достойно захищати статус української мови в Українській державі та за кордоном. Покоління молодих українців варто озброїти знаннями про витоки української мови та її становлення як

самостійної, самобутньої, повноцінної мови, яка має власну давню історію, розвивається за законами природної мови, має чітку структуру та систему мовних одиниць. Завдання закладів вищої освіти – підготувати висококваліфікованих фахівців, які володіють знаннями з сучасної української мови, знають її історію, вміють оперувати мовно-історичними фактами, обирати правдиві джерела отримання необхідної інформації, протистоять російським пропагандистським наративам та міфологемам, аргументовано ведуть дискусії щодо мовних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню вивчення історії української мови в закладах освіти присвятили свої праці Л. Довбня, Л. Мацько, С. Єрмоленко, Т. Видайчук, Т. Вищоцька, І. Бабій, В. Барчук та інші. Однак є потреба виокремлення ключових аспектів вивчення історії мови здобувачами вищої освіти в умовах виборювання української нації права на існування та вплив на формування стійкої світоглядної позиції майбутніх учителів української мови, які покликані підтримувати державну політику щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності під час роботи з молоддю.

Мета статті – розглянути ключові питання вивчення дисципліни «Історія української літературної мови» в закладах вищої освіти та визначити вплив цієї дисципліни на світогляд майбутніх учителів української мови в контексті утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Серед обов'язкових дисциплін мовної підготовки здобувачів вищої освіти за освітньою програмою 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітнього рівня бакалавр, окрім сучасної української мови, є історія української літературної мови, яку викладають на 4 курсах. Ця дисципліна узагальнює здобуті раніше знання з курсів мовної підготовки, формує системні знання з історії становлення та розвитку української мови від найдавніших часів до сьогодення.

Мета вивчення дисципліни – отримати цілісні знання про розвиток української мови від додержавного періоду до першої чверті ХХІ століття [7, с.2]. Серед основних цілей – навчити здобувачів освіти аналізувати мовні явища з огляду на історію та культуру українського народу; характеризувати етапи становлення української літературної мови; надати здобувачам освіти методологічні засади пояснення мовних процесів; сформувати світоглядне підґрунтя усвідомлення того, що українська літературна мова – це самостійна, повноцінна і досконала мова з давньою історією. Це надзвичайно важливо сьогодні, у час повномасштабної російсько-української війни, коли під загрозою загалом існування української нації.

Вивчення історії української мови варто починати з визначення надійної джерельної бази. Цінними дослідженнями з історії української мови є праці Івана Огієнка («Історія української літературної мови», 1950, 2021), Олексі Горбача («Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія», 1997), Віталія Русанівського

(«Історія української літературної мови», 2001), Василя Німчука («Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст.», 1985; «Хрестоматія з історії української мови X–XIII століть», 2015), Юрія Шевельова («Чому общерусский язык, а не віборуська мова?», 1994; «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус», 1998; «Історична фонологія української мови», 2002; «Внесок Галичини у формування української літературної мови», 2003), Івана Ющука («Словник української мови VI століття», 2017) та інших. Правдиву історію української мови вивчали мовознавці, які були змушені працювати в діаспорі (Іван Огієнко, Олексі Горбач, Юрій Шевельов), а також звісно ті, хто працює в Незалежній Україні (Григорій Півторак «Українці: звідки ми і наша мова», 1993; «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски», 2001), Павло Гриценко, Віктор Мойсієнко, Костянтин Тищенко, Микола Лесюк, Оріся Демська, Лариса Масенко).

Зовсім іншим шляхом ішло радянське (і йде російське) мовознавство, тому залучати до рекомендованої літератури роботи, у яких висвітлені питання з історії української мови під впливом ідеології, не доцільно, антинауково і навіть абсурдно.

Одним із найважливіших є питання давності та походження української мови. Здобувачі освіти починають опанування цього курсу з визначення періодизації становлення української мови (за Ю.Шевельовим, І.Огієнком). Витоки української мови як окремої мови сягають VII століття, у період виділення з праслов'янської мовної єдності, коли формувалися власні фонетичні та граматичні риси. За Ю.Шевельовим, до середини XI століття тривав *протоукраїнський період*, від середини XI до кінця XIV століття функціонувала *давньоукраїнська мова*, від початку XV до середини XVI століття – *ранньосередньоукраїнський період*; від середини XVI століття до перших років XVIII – *середньоукраїнський*, XVIII століття – *пізньосередньоукраїнський період*, після чого розпочався *період сучасної української мови*, який триває і дотепер [8, с. 54–55]. Протоукраїнський період незасвідчений у пам'ятках писемності, однак мовознавці здійснили реконструкцію діалектного українського мовлення шляхом порівняльно-історичного аналізу та визначили найдавніші фонетичні й граматичні риси української мови, успадковані з праслов'янської мови.

Мовознавець Г. Півторак науково обґрунтував історичні етапи формування української мови: 1) перший етап – пізній період праслов'янської мови VI–VII ст. (проукраїнські діалекти успадкували риси праслов'янської мови); 2) другий етап – VIII–XI ст. (поява мовних особливостей, що виникли в дописемний період формування праукраїнської мови); 3) третій етап – кінець XI – перша половина XII ст. (поява нових, переважно фонетичних особливостей, зумовлених занепадом редукованих звуків) [див.: 6]. Науковець виводить формування українського етносу від середини I тисячоліття нашої ери, а «самостійна історія

українців розпочалася синхронно із зародженням, із формуванням інших європейських етносів. Виникнення мови окремого етносу відбувається разом із формуванням самого етносу – часто задовго до появи в нього писемності й державності» [6, с. 38–39].

Не менш важливим є визначення найдавніших фонетичних і граматичних рис української мови, успадкованих від праслов'янської мови та сформованих у дописемний період формування української мови (станом на кінець I тисячоліття н.е.), а особливо тих рис, які виділяють і тепер українську мову від інших слов'янських мов, зокрема й російської. Серед найважливіших мовних особливостей варто назвати: 1) повноголосся -оро-, -оло-, -ере- (*ворота, голова, дерево*); 2) появу приставних приголосних *в-, г-* (*вуха, вузький, гозеро*); 3) перехід *ъ* «ять» у голосний звук [і] (*вік, гріх, ліс, дід*); 4) чергування задньоязикових [z], [k], [x] зі свистячими [z'], [ç'], [ç'] у давальному та місцевому відмінках однини (*нога – нозі – на нозі, рука – руці – на руці, птаха – птасі – на птасі*); 5) перехід звука [e] перед [ж], [ч], [ш], [й] у звук [o]: *жона, чоловік, пишно, його*; 6) закінчення -ові-, -еві- (-сві-) в іменниках у давальному відмінку однини чоловічого роду (*чоловікові*); 7) закінчення -у в родовому відмінку однини окремих іменників чоловічого роду: *дому, меду*; 8) кличний відмінок іменників: *brate, друже, земле*; 9) закінчення -ої в родовому відмінку однини прикметників жіночого роду: *доброї, великої*; 10) закінчення -мо в дієсловах першої особи множини теперішнього і майбутнього часів: *робимо, ходимо*; та багато інших рис [6, с. 42–46].

Наголосимо на тому, що ці найдавніші риси української мови (а точніше українських говорів) не притаманні іншим слов'янським мовам, а отже, роблять нашу мову самобутньою та самостійною, а ще такою, яка сформувалася безпосередньо після розпаду праслов'янської мови. Помітити відмінності студенти можуть шляхом порівняння наведених фонетичних і граматичних особливостей у різних мовах.

З виникненням писемності та появою перших писемних пам'яток на теренах Київської держави пов'язують вживання терміна «літературна мова». Майбутні вчителі української мови повинні засвоїти, що в історії українського народу було п'ять літературних мов: у період з XI до XIII століття паралельно функціонували дві літературні мови – старослов'янська та руська писемно-літературна (або давньоукраїнська); у XIV–XVIII століттях розвивалися також дві літературні мови – церковнослов'янська та староукраїнська, а з кінця XVIII століття – нова українська літературна мова [див.: 1]. За мовознавцем В.Барчуком, старослов'янська, руська писемно-літературна і церковнослов'янська – це українські літературні мови за функцією, а староукраїнська і нова українська літературна мова – це українські літературні мови за функцією та мовною основою [1, с. 16]. Старослов'янська мова, витворена на основі південномакедонського (солунського) діалекту староболгарської мови, була першою літературною мовою, а нова українська літературна

мова сформована на основі народнорозмовної мови (середньонаддніпрянські і слобожанські діалекти південно-східного наріччя), засвідченої у творох І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Гулака-Артемівського та інших.

Функціонування літературних мов сприяло зародженню та розвитку мовних стилів. Так, з XI століття розвивалися церковно-релігійний («Остро-мирове Євангеліє», 1057, «Ізборник» Святослава, 1073, 1076), діловий (договори князів із греками, «Руська правда»), літописний («Повість минулих літ», Київський та Галицько-Волинський літописи) і світсько-художній стилі («Слово про похід Ігоря», «Повчання» Володимира Мономаха, життя Бориса та Гліба, твори Кирила Туровського), з кінця XVI ст. – публіцистичний стиль (релігійна полемічна література), із середини XIX ст. – науковий стиль (завдяки науково-літературному журналу «Основа», товариству «Просвіта», збірнику «Громада» та творам громадських діячів М. Драгоманова, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Житецького, І. Франка та багатьох інших).

Особливу увагу потрібно звертати на розвінчання пропагандистських міфів про українську мову, які побутують вже не одне століття, наприклад, міф про т.зв. «спільну колыску братніх мов», про виникнення української мови в XIII або в XIX столітті та інші. Визначальною є концептуальна засада про те, що «справжня, “жива” українська мова ніколи не була “давньоруська”, ніколи не була “спільноруська”, ніколи не була тотожна з російською, не була предком, або нащадком, або відгалуженням російської мови. Вона поставала і подала з праслов'янської, формуючись від VI до XVI ст.» [9, с. 204]. У процесі викладу історії української літературної мови не варто вживати терміни «давньоруська мова», «спільна східнослов'янська мова», адже ці терміни були та є вигідними для трансляції ідеї спільносхіднослов'янської етнічної єдності, якої ніколи не було, та для просування й утвердження ідеології «русского міра». Серед означених питань принциповим є тлумачення етнонімів «Русь», «Україна», «Мала Русь». Як свідчить І. Огієнко, «найстарша назва українського народу й його першої держави – Русь» [5, с. 75], «Русь – це перша назва самих полян, а потім і всієї наддніпрянської держави... Русь спочатку й у нас – це головна Київська земля» [5, с. 76], «назва Мала Русь року 1335-го застосована була до Галицько-Волинського князівства, що єдине позосталося на ту пору незалежне з давньої широкої Русі (тут Мала – стародавня, основна...)» [5, с. 124]. Етнонім «Україна» вперше засвідчений у Іпатіївському літописі 1187 року.

Серед наступних питань з історії української літературної мови – огляд стану української мови в період литовсько-польської колонізації (XIV – середина XVII ст.). Важливо наголосити, що за рівнем свого культурного розвитку Україна значно перевищувала Литву, а руська (староукраїнська) мова згодом стала офіційною мовою Литовської держави, «цією мовою писано по канцеляріях урядові акти, суджено по судах, вона була навіть домовою мовою деяких литовських князів, нею ж

написаний і збірник тодішніх правних постанов, т.з. Статут Литовський 1529 року, пізніші видання 1566 і 1588 років. У цьому Статуті навіть правно забезпечено українську мову, як мову офіційну держави» [5, с. 106]. У такий спосіб у ділове мовлення проникало живе народне мовлення, адже при канцеляріях та інших урядових установах працювали люди з народу.

Зовсім інше ставлення до української мови було після Люблінської унії 1569 року, угоди про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в союз держав – Річ Посполиту. Відразу ж почався процес колонізації на українських землях, і вже наступний Статут Литовський 1614 року видано польською мовою. У канцеляріях документи писали також польською мовою. Важливо ознайомити здобувачів освіти з різними концепціями мововжитку того періоду, початками книгодрукування та вищої освіти в Україні, а також із першими граматичними та лексикографічними працями: «Адельфотес» (1591), «Граматика словенська» Лаврентія Зизанія (1596), «Граматика» Мелетія Смотрицького (1619), «Граматика» Івана Ужєвича (1643), «Лексис» Лаврентія Зизанія (1596), «Лексикон словє-нороський» Памва Беринди (1627). Зокрема словник Лаврентія Зизанія – це перший український друкований словник, а праця Памви Беринди – найвидатніше досягнення східнослов'янської лексикографії XVII ст.

Серед інших важливих питань є питання функціонування української мови в московську добу (після 1656 року), заборони української мови [2, с. 58-59], становлення нової української літературної мови на живомовній основі (з кінця XVIII ст.), визначення особливостей мовотворення І. Котляревського, Т. Шевченка, аналіз граматики української мови О. Павловського (1818). Розглядаючи стан української літературної мови в другій половині XIX – перших десятиліттях XX ст., розмову слід вести про мовну діяльність І. Франка, Б. Грінченка, про спроби унормування літературної мови, правописні системи, граматичні й лексикографічні праці, про період українізації. Здобувачів освіти потрібно також ознайомити з розвитком української мови в Галичині, з діяльністю «Руської трійці», а також з роллю Галичини у збереженні та розширенні функцій української літературної мови загалом. Важким для української мови, як і для української інтелігенції, був радянський період: відбувалося втручання у внутрішні закони української мови на рівні лексики, словотвору та граматики, щоб наблизити українську мову до російської, звести її до рівня діалекту. Окремою темою слід розглядати стан і перспективи української мови в незалежній Україні, мовну політику та мовну ситуацію, зокрема і під час російсько-української війни.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Загалом системне та глибоке вивчення дисципліни «Історія української літературної мови» в закладах вищої освіти здобувачами освітньої програми 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) сприяє вихованню патріотизму, громадянської стійкості, формуванню оборонної свідомості, утвердженню

української національної та громадянської ідентичності. Під час вивчення цієї дисципліни у студентів формується чітка світоглядна позиція щодо української літературної мови як самодостатньої, самостійної, повноцінної мови з давньою історією, як мови української нації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні специфіки аналізу мовних пам'яток української літературної мови в межах дисципліни «Історія української літературної мови».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Барчук В. Літературні мови в історії українського народу. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. 2023. Вип. 2 (50). С. 13–20.
2. Видайчук В. Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. Український педагогічний журнал. 2022. № 2. С. 48–63.
3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 03.10.2024).
4. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#n445> (дата звернення: 03.10.2024).
5. Огієнко І. Історія української літературної мови. К., 2021. 326 с.
6. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 152 с.
7. Силабус навчальної дисципліни «Історія української літературної мови». URL: <https://kikfil.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/93/2024/02/iulm.-sylabus-2024.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).
8. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / пер. з англ. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
9. Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не виборуська мова? З проблем східнослов'янської глотогонії. Історія української мови: хрестоматія / упоряд. С. Я. Ермоленко, А. К. Мойсієнко. Київ : Либідь, 1996. С. 191–205.

REFERENCES

1. Barchuk, V. (2023). Literaturni movy v istoriyi ukraïns'koho narodu [Literary languages in the history of the Ukrainian people: to the problem of the object of the course «History of the Ukrainian literary language»]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Filolohiya. Vyp. 2 (50)*. S. 13–20. [in Ukrainian]
2. Vydaychuk, V. (2022). Aspekty istoriyi ukraïns'koyi movy yak zasib formuvannya natsional'noyi identychnosti ta istorychnoyi pam'yati [History of the Ukrainian language as a mean of forming national identity and historical memory]. *Ukrayins'kyu pedahohichnyy zhurnal. № 2*. S. 48–63. [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 03.10.2024). [in Ukrainian]
4. Zakon Ukrayiny «Pro osnovni zasady derzhavnoyi polityky u sferi utverdzhennya ukraïns'koyi natsional'noyi ta hromadyans'koyi identychnosti» [Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Policy in the Field of Affirming Ukrainian National and Civil Identity»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#n445> (дата звернення: 03.10.2024). [in Ukrainian]

5. Ohiyenko, I. (2021). Istoriya ukrayins'koyi literaturnoyi movy [History of the Ukrainian literary language]. K. 326 s. [in Ukrainian]

6. Pivtorak, H. (2001). Pokhodzhennya ukrayintsiv, rosiyan, bilorusiv ta yikhnikh mov: mify i pravda pro tr'okh brativ slov'yans'kykh zi «spil'noyi kolysky» [The origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and their languages: myths and the truth about three Slavic brothers from the «common cradle»]. K.: Vydavnychyy tsentr «Akademiya». 152 s. [in Ukrainian]

7. Syllabus navchal'noyi dystsypliny «Istoriya ukrayins'koyi literaturnoyi movy» [Syllabus of the academic discipline «History of the Ukrainian literary language»]. URL: <https://kikfil.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/93/2024/02/iulm.-syllabus-2024.pdf> (дата звернення: 25.09.2024). [in Ukrainian]

8. Shevel'ov, Yu. (2002). Istorychna fonolohiya ukrayins'koyi movy [A Historical Phonology of the Ukrainian Language] / per. z anh. Kharkiv: Akta. 1054 S. [in Ukrainian]

9. Shevel'ov, Yu. (1996). Chomu obshcherusskyy yazyk, a ne vibchorus'ka mova?: Z problem skhidnoslov'yans'koyi hlotohoniyi. Istoriya ukrayins'koyi movy: khrestomatiya [Why the common Russian language and not the Vybchorus language? On the problems of East

Slavic glottogony. History of the Ukrainian language] / uporyad. S. Ya. Yermolenko, A. K. Moysiyyenko. Kyiv: Lybid', 1996. S. 191–205. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РУСАКОВА Ольга Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: сучасна українська мова, історія української літературної мови, методика навчання і викладання української мови в закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RUSAKOVA Olha Valeriivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Philology, Kolomyia Educational-Scientific Institute Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Scientific interests: modern Ukrainian language, history of the Ukrainian language, methods of teaching and learning the Ukrainian language in institutions of higher education.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2024 р.

УДК 378.015.3:[378.016:745/749]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-216-267-273

СЕРЬОГІНА Ірина Юріївна –

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри технологічної та професійної освіти,

Криворізького державного педагогічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8990-0694>

e-mail: irinaseryogina73@gmail.com

РОЗВИТОК УМІНЬ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЕЛЕМЕНТИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА»

У статті розглянуто теоретичні аспекти розвитку умінь саморегуляції студентів 3-4 курсів факультету педагогічної освіти Криворізького державного педагогічного університету у процесі вивчення навчальної дисципліни «Елементи декоративно-прикладного мистецтва». Саморегуляцію навчальної діяльності студентів ми розглядаємо як уміння студента свідомо поставити ціль та мету навчальної діяльності, спланувати способи цієї діяльності, їх вибір в залежності від очікуваних результатів. Розглянуто оптимальні умови розвитку саморегуляції навчальної діяльності студентів: забезпечення мотивації студентів до навчальної діяльності; оволодіння вміннями та навичками професійної саморегуляції; залучення студентів до активної творчої діяльності; створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі; активне використання інтерактивних форм і методів навчання, що стимулюють творчі здібності особистості та уміння саморегуляції. Також представлено впровадження ефективних методів, прийомів та форм розвитку умінь саморегуляції студентів на прикладі опрацювання конкретних тем навчальної дисципліни «Елементи декоративно-прикладного мистецтва», а саме: використання проєктних та дослідницьких технологій, прийоми самостійної роботи та планування її етапів, організація воркшопів та майстер-класів, конкурсів, дискусій, віртуальних екскурсій, підготовка та захист презентацій, рефлексивні нотатки, обов'язковий само- та взаємоконтроль і колективне оцінювання результатів співпраці студентів, викладача. За допомогою діагностичних методик з'ясовано рівень сформованої саморегуляції навчальної діяльності студентів до та після впровадження системи роботи. Ефективність запропонованої системи роботи з розвитку умінь саморегуляції студентів підтверджено отриманими експериментальними даними. Встановлено, що завдяки сформованому умінню саморегуляції у студентів успішно формується цілеспрямованість, організованість та уміння контролювати свої емоції і дії, що безумовно впливає на якість навчання та високі результати у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: феномен саморегуляції особистості, уміння саморегуляції навчальної діяльності студентів, методи, прийоми і форми розвитку умінь саморегуляції студентів, умови формування здатності до саморегуляції.

SERYOGINA Iryna Yuriyivna –

candidate of Pedagogical Sciences,

associate Professor of Technological and

professional education department

Kryvyi Rih State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8990-0694>

e-mail: irinaseryogina73@gmail.com